

Vlado Božić

Podzemlje kao slikarski motiv na području Hrvatske

SPELEOLOŠKI PRIRUČNIK

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ

Vlado Božić
PODZEMLJE KAO SLIKARSKI MOTIV
NA PODRUČJU HRVATSKE

BIBLIOTEKA »SPELEOLOGIJA«

Speleološki priručnik

NAKLADNIK

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22, 10000 Zagreb
www.hps.hr, hps@hps.hr
Tel. 01/48-23-624 i tel/fax 01/48-23-142

AUTOR

Vlado Božić

UREDNIK I GRAFIČKI UREDNIK

Alan Čaplar

STRUČNI RECENZENT

Dajana Vlaisavljević,
muzejska savjetnica,
Moderna galerija Zagreb

LEKTOR

Prof. dr. Željko Poljak

PRIJEVOD SAŽETKA

Dr. Milivoj Uroić

SLIKE NA KORICAMA

Naslovnica: Detalj slike »Špilja Samograd« Franza Jaschkea iz 1807.
Zadnja strana: »Izvor rijeke Une« Franza Jaschkea iz 1807.

IZVOR ILUSTRACIJA

Moderna galerija, Zagreb; Hrvatski državni arhiv, Zagreb; Hrvatski povijesni muzej, Zagreb; Kabinet grafike HAZU, Zagreb; Muzej grada Koprivnice; tiskane knjige; privatno vlasništvo

GRAFIČKA PRIPREMA I TISAK

Urednik d.o.o., Zagreb

Priručnik je tiskan uz potporu
Zagrebačkog speleološkog saveza.

ISBN 978-953-6914-63-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000979348.

Vlado Božić

Podzemlje kao slikarski motiv na području Hrvatske

Prilog istraživanju pejzažnog slikarstva
od 17. do 21. stoljeća

SPELEOLOŠKI PRIRUČNIK

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ
ZAGREB 2017.

17. stoljeće

Priroda je oduvijek nadahnjivala umjetnike: književnike, slikare, kipare i glazbenike da na umjetnički način izraze svoje osjećaje. Podzemlje, ili samo ulaz u podzemlje, bilo je također motiv ili povod umjetničkom izražavanju. Nama speleolozima zanimljiva su djela slikara koje je inspirirao pojedini ulaz u podzemlje, neka špilja ili samo podzemlje. Do sada je pronađeno malo likovnih djela koja se bave tom temom. Riječ je o slikama, crtežima i grafikama veće ili manje umjetničke vrijednosti. Tijekom 19. stoljeća, a posebno u 20. stoljeću, fotografija i film preuzeli su ulogu dokumentiranja prirodnih prostora, ali često imaju i umjetničku, ne samo dokumentarnu vrijednost.

Dosadašnjim istraživanjem pronađen je određen broj likovnih djela stvorenih u Hrvatskoj od 17. do 20. stoljeća. Većinu su ih stvorili strani umjetnici, posebno u ranijim razdobljima. S pojavom školovanih hrvatskih slikara sredinom 19. stoljeća pojavljuju se i u hrvatskoj likovnoj umjetnosti djela speleološke tematike, većinom kao ilustracije tekstova, dakle, svojevrstan oblik primijenjene umjetnosti. Samostalni prikazi špilja predstavljaju podvrstu pejzažnog slikarstva.

Najraniji, nama poznati, primjer ilustracija knjige s motivima hrvatskih pejzaža jest velebno djelo u četiri sveska »*Slava vojvodine Kranjske*« (»*Die Ehre des Hertzogthums Crain*«) Ivana Vajkarda **Valvasora** ili Johanna Weicharda Valvasora (1641. – 1693.), tiskano 1689. u Ljubljani i Nürnbergu. U njemu je prikaz utvrde Tounj na kojem se vidi zazidani ulaz u špilju Tounjčicu (do 1480. špilja je bila poznata kao Thovunska pech). Nije poznato je li crtež izradio sam Valvasor ili neki od njegovih crtača (B o ž i ć, 1985, 42).

Osim toga Valvasor i njegovi crtači izradili su crteže i skice mnogih tvrđava s krajolicima u Hrvatskoj i Sloveniji koji su objavljeni u već spomenutoj knjizi (svezak I, III i IV). Dio te velike zbirke crteža pohranjen je danas u Zagrebu, u Kabinetu grafike HAZU-a, odjel Metropolitana, a otkupio ih je od Valvasora svojevremeno tadašnji zagrebački biskup Ignacije Mikulić. Među tim crtežima devet ih je koji predstavljaju izviranje potoka ili rječice iz neke špilje ili poniranje rijeke u podzemlje. Jedan od njih prikazuje poniranje rječice Pazinčice u Istri u Pazinski ponor (grad Pazin zvao se tada Mittelburg). Ostalih osam crteža predstavljaju motive iz Slovenije. Osim u Valvasorovoj knjizi, tih je 9 crteža objavljeno i u časopisu *Acta Carso-logica*, Ljubljana, sv. XXIV, str. 123-131 (B o ž i ć, 1995, 123-131).

Matthias Greischer: Johann Weihart Valvasor, 1689, Deutsche Nationalbibliothek, Leipzig, Njemačka

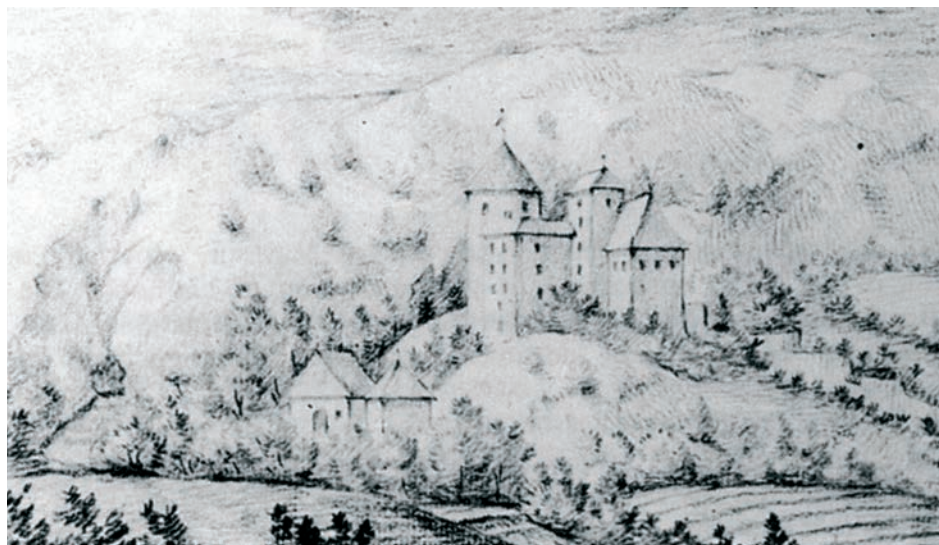
Ivan Vajkard Valvasor: TOHVIN, (Utvrda Tounj), 1689., Deutsche Nationalbibliothek, Leipzig, Njemačka

Ivan Vajkard Valvasor: Mittelburg, Statt MITTERBVRG (Poniranje rječice Pazinčice u Pazinski ponor, 1689., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Ivan Vajkard Valvasor: WEINITZ (Vinica, utok potoka iz dviju špilja u rijeku Kupu, 1689., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Ivan Vajkard Valvasor: GURCHK, Kërka Vrhlika, (Gradiček), izviranje rijeke Krke iz špilje, 1689., Kabinet grafike HAZU, Zagreb

Ivan Vajkard
Valvasor:
KLEINHEISEL,
Klajnhelsel
(Planina),
izviranje rijeke
Unice iz špilje,
1689., Kabinet
grafike HAZU,
Zagreb

Ivan Vajkard
Valvasor:
ST. KAZIAN,
Škocjan,
izvori i
ponori rijeke
Reke, 1689.,
Kabinet
grafike
HAZU,
Zagreb

Ivan Vajkard
Valvasor: LVEG
(Luknya) Lug,
usred grada iz
špilje izvire rječica
Temenica, 1689.,
Kabinet grafike
HAZU, Zagreb

Ivan Vajkard
Valvasor:
LUEG in
der poig,
Predjamski
grad, dvorac u
špilji, 1689.,
Kabinet
grafike HAZU,
Zagreb

Ivan Vajkard
Valvasor:
PODIAMO
Podiamo (Tabor
grad) zgrada u
špilji, 1689.,
Kabinet grafike
HAZU, Zagreb

Ivan Vajkard
Valvasor: ST.
SERFF, St. Serf
(Socerb), stube
vode u špilju i uz
crkvu je špilja
(Sveta jama),
1689., Kabinet
grafike HAZU,
Zagreb

18. stoljeće

Nažalost, do sada nije pronađen niti jedan sličan prikaz iz 18. stoljeća vezan za hrvatsko prirodno podzemlje. Jedino se pretpostavlja da je grafika «Schloss Ogulin.....», koja prikazuje poniranje rječice Dobre u Ogulinu, nastala koncem 18. stoljeća, ali za sada nema točnih podataka o njoj.

Ta je grafika objavljena 1995. u knjizi Milana Kruheka «*Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*» (str. 332), ali kao reprodukcija iz neke knjige ili dokumenta (s nejasnim tekstom ispod slike). U knjizi se ne navodi odakle grafika potječe (K r u h e k, 1995, 332). Ista je grafika objavljena i 2000. god. u monografiji «*Ogulin*» (G r u p a a u t o r a, 2000, 101), gdje Mile Magdić, autor poglavlja *Topografija i povijest Ogulina*, navodi da grafika potječe iz Ratnog muzeja u Beču. Međutim, 2017. je na izravan upit Ratni muzej u Beču odgovorio da se takva grafika ne nalazi u njihovom fundusu. U istoj se knjizi navodi da se grafika nalazi i u Državnoj upravi za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, ali i ta uprava tvrdi da se navedena grafika ne nalazi u njihovu posjedu. Upit je postavljen i Hrvatskom povijesnom muzeju i od tamo dobiven odgovor da takve slike tamo nema. Pismeno i osobno zatražena je pomoć i od izdavača Kruhekove knjige tj. Hrvatskog povijesnog instituta u Zagrebu, ali je od djelatnika Instituta dobiven odgovor da ne mogu pomoći. Kako g. Kruhek unatoč više pokušaja nije dostupan, za sada ostaje nepoznato gdje se grafika nalazi, jednako kao atribucija i njena datacija.

Vjerujese se da je grafika «Schloss Ogulin» i njemački tekst ispod nje samo preslika nekog izvještaja o posjeti jednog visokopozicioniranog austrijskog dužnosnika Ogulinu, jer se iz teško čitljivog teksta (u vlastitom prijevodu) ipak može pročitati «...Dvorac Ogulin sa svojim poniranjem vode, označeno...voda, također...»mjesto gdje Njihovo Visočanstvo osobno promatra kako visoka voda raste do...vidljivo u pozadini. Lijevo je brdo Klek». Prema prikazanoj izgrađenosti frankopanskog kaštela i prema silhuetama ljudi koji promatraju poniranje vode, može se zaključiti da grafika pripada ili koncu 18. ili početku 19. stoljeća. Možda se ovaj događaj može povezati s austrijskim nadvojvodom Ludvigom i nadvojvodom Reinerom koji su 1807. obilazili granicu s Turskom i tom prilikom posjetili Ogulin, ali nije sigurno.

Nepoznat: Schloss Ogulin, kraj 18. st..?, preuzeto iz knjige Milana Kruheka

19. stoljeće

Prvi prikazi u boji koji predstavljaju ulaze u hrvatsko podzemlje pa i samo podzemlje (špilju) izrađeni su već početkom 19. stoljeća, točnije 1807. i 1814. godine. Za njih je zaslužan austrijski akademski slikar **Franz Jaschke** (1775. – 1842.) koji je po dužnosti pratio nadvojvodu Ludviga Austrijskog (1784. – 1864.), jednog od članova skrbničkog vijeća Ferdinanda I (V.) i koji je s nadvojvodom Rainerom poduzeo putovanje po Balkanu, Galiciji i drugim područjima Carstva. Tada je Jaschke slikom dokumentirao krajeve kojima su prolazili. Izradio je značajan broj topografskih veduta iz Hrvatske i Slovenije, među kojima su i one vezane za podzemlje. U Modernoj galeriji u Zagrebu nalazi se 37 Jaschkeovih listova, od kojih osam s različitim speleološkim motivima. Dva su prikaza iz Slovenije i šest iz Hrvatske.

Gvaš koji predstavlja ulazni dio špilje Planine te gvaš unutrašnjosti špilje Vilenice u Sloveniji izrađeni su oko 1814. godine. Preostalih šest crteža prikazuju motive iz Hrvatske i izrađeni su 1807. To su: izvor Une, utvrda Tounj s ulazom u špilju Tounjčicu, izvor rječice Slunjčice, unutrašnjost špilje Samograd kod Perušića u Lici, poniranje rijeke Dobre u Đulin ponor i poplava Đulinog ponora. Za crtež koji predstavlja poplavu pod utvrdom Ogulin problematično je vrijeme izrade jer se, prema drugim dokumentima, prva velika poplava u Ogulinu u 19. st. zbila tek 1824. i 1825. kada Jaschke više nije bio u našim krajevima. O tim se djelima nedavno raspravljalo u časopisu »Speleolog« (B o ž i ć, 2015, 99).

Franz Jaschke: Ulazni dio špilje Planine (Grotte bey Planina in Krein), 1814., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Unutrašnjost špilje Vilenice (Grotte), 1814., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Špilja Samograd (Grotte Samograd), 1807., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Izvor rijeke Une (Ursprung des Unafusses in Kroatien), 1807., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Izvor rječice Slunjčice (Ursprung der Szluizitza), 1807., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Utvrda Tounj zajedno s izvorom Tounjčice (Ansicht des Schlosses Tuin, samt dem Ursprung der Tuina in Kroatien), 1807., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Poniranje rijeke Dobre u Đulin ponor (Schloss Ogulin), 1807., Moderna galerija, Zagreb

Franz Jaschke: Poplava ispred Đulinog ponora (Schloss Ogulin), 1807. ili 1824.? Moderna galerija, Zagreb

Nepoznat autor: Das Schloss Ogulin in Kroatien, početak 19. st., Hrvatski državni arhiv, Zagreb

Slika koja predstavlja poniranje rijeke Dobre u Đulin ponor, u stvari samo je crno-bijela reprodukcija originala, u Hrvatskoj je, u drugoj polovici 20. st., korištena više puta kao jedan od prvih umjetničkih prikaza vezanih za hrvatsko podzemlje (npr. na naslovnici brošure *Đulin ponor u Ogulinu*, 1987., u izdanju Zavičajnog kluba Ogulinaca (ZKO), gdje je speleolog dr. Srećko Božičević napisao da se radi o »litografiji iz 1830.« (ZKO, 1987, 2). Budući da je prikaz vrlo sličan jednom Jaschkeovom akvarelu (Poniranje rijeke Dobre u Đulin ponor), smatra se da je djelo nastalo u isto vrijeme kad i Jaschkeov akvarel, pa čak i da je to njegov rad ali izdvojen iz kolekcije. Srećom je ove, 2017. godine, pronađen original u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu (inv. br. 2292), skeniran i dobiven za objavu. Uz naziv »Das Schloss Ogulin in Kroatien« stoji da je to djelo nepoznatog autora s početka 19. st. Nažalost, ta konstatacija vrijedi i danas.

Matica hrvatska je 1878. u Zagrebu objavila knjigu povjesničara Vjekoslava Klaića »*Prirodni zemljopis Hrvatske*« (K l a i ć, 1878.), u kojoj je tekst pod nazivom »*Pećine i špilje u Hrvatskoj*« napisao Dragutin Hirc (H i r c, 1878.). Tu su objavljeni crteži »*Gjulin ponor*« i »*Betina špilja*«. Tekstove Vjekoslava Klaića ilustriraju i crteži »*Morsko tiesno kod Šibenika*« (na kojoj se vidi ulaz u špilju Sv. Ane) i »*Put sa Dunavske obale u Frušku goru*«, na kojoj se vidi ulaz u neku špilju. Riječ je o grafikama koje je izradio hrvatski slikar Ferdinand Quiquerez (Budimpešta, 1845. – Zagreb 1893.). Neke od tih crteža poslije

je upotrijebio Dragutin Hirc u svojim člancima (npr. »Betina špilja« u novinama »Lijepa Naša Domovina«, 1891.).

Uz naziv crteža je kratica Klaićeve knjige (PZH) i stranica u njoj.

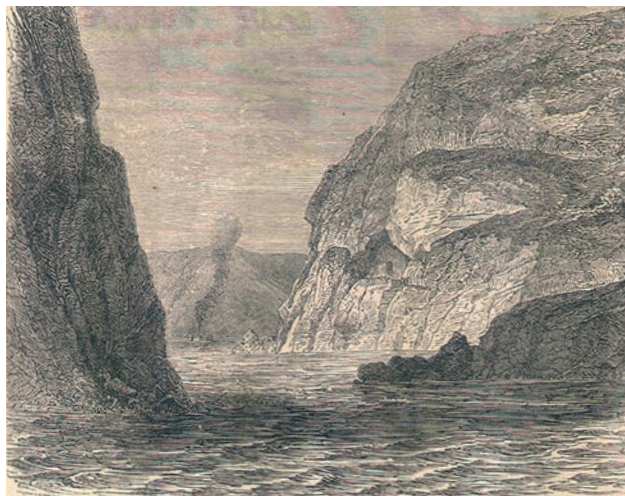
U Hrvatsku je 1884. službeno došao austrijski akademski slikar, baron Eugen von Ransonnet-Villez sa zadaćom da likovno pribilježi sve ono što bi bilo zanimljivo kako bi se što bolje predstavila ondašnja Rivijera Austro-Ugarske monarhije, budući da fotografiranje tada još nije bilo uobičajeno. Za vrijeme boravka na otoku Visu saznao je i za špilju na otoku Biševu te ju je uz pomoć ribara iz Komiže i posjetio. Zbog modrine koja danju

Ferdinand Quiquerez: Autoportret, oko 1879., Hrvatski povijesni muzej Zagreb

Ferdinand Quiquerez:
Betina špilja,
1878, PZH, 183

Ferdinand Quiquerez:
Morsko tiesno kod
Šibenika (Špilja Sv.
Ane), 1878., PZH, 328

Fredinand Quiquerez: Gjulin ponor, 1878., PZH, 179

Ferdinand Quiquerez: Put sa Dunavske obale u Frušku goru (ulaz u neku špilju), 1878., PZH, 64

preplavljuje unutrašnjost špilje, dobila je naziv Modra špilja. Ransonnet je tada izradio o špilji nekoliko studija i objavio više novinskih članaka u austrijskim, ali i stranim novinama. Međutim, do tada još nije bio objavio niti jednu svoju sliku Modre špilje. Dao je svoje skice uredništvu novina *Neue Illustrierte Zeitung* u Beču pa je prema njima urednički crtač **J. J. Kircher** izradio crtež koji donekle predstavlja Modru špilju. Tekst o špilji napisao je Eugen von Ransonnet, a objavljen je u siječnju 1886. u broju 1 na str. 11, a crno-bijeli crtež špilje objavljen je na 13. stranici. Vidljivo je da je rađen po sjećanju, no ipak dočarava špiljsku unutrašnjost (B o ž i ć, 1991, 220).

J. J. Kircher: Modra špilja na Biševu kod Visa (Die Blaue Grotte von Bussi bei Kissa), 1886., *Neue Illustrierte Zeitung*, Wien

Eugen von Ransonnet-Villez vratio se 1890. na Biševu i tu u miru slikao špilju. Domaćin mu je bio ondašnji župnik u Komizi Juraj Brajčina, koji mu je omogućio da danima boravi na Biševu i slika špilju. Tom je prilikom Ransonnet u špilji izradio više njezinih skica, koje su mu poslužile da u Komizi dovrši slike. Jednu je od njih poklonio i svom domaćinu. Naslijedio ju je njegov nećak Miljenko Brajčina. U njegovu je vlasništvu bila još 1982., kada je ta slika bila fotografirana. Ona vrlo dobro prikazuje unutrašnjost špilje i njeno modriilo. Ransonnet je domaćinu poklonio i svoj portret (snimio ga je fotograf Ilario Carposich u Rijeci), a naslijedio ga je također Miljenko Brajčina.

Ilario Carposich: Baron Ransonnet, Fiume (Rijeka)

Zanimljiva je i Ransonnetova slika Modre špilje objavljena u knjizi *Österreichische Königheit in Wort und Bild* (Beč, 1894.), koju je naš književnik Petar Kuničić reproducirao i 1921. objavio u novinama *Prosvjeta* (K u n i ć i ć, 1932). Ta je slika neko vrijeme (1982.) služila kao ilustracija špilje na ulaznici koju je plaćao svaki posjetitelj špilje (B o ž i ć, 1985, 64).

Između dva svjetska rata u Hrvatskoj se pojavila razglednica (s poštanskim žigom od 5. VIII. 1931.) na kojoj je prikazana Modra špilja nepoznatog autora, možda akvarel.

Modru špilju slikali su i drugi umjetnici, za sada su nam poznati radovi hrvatskih slikara Juraja Plančića i Vinka Foretića te minhenskih slikara W. Lehnara i R. Scheurlena

Eugen von Ransonnet: Modra špilja, 1890., privatno vlasništvo

Eugen von
Ransonnet: Modra
špilja – Biševo,
1894., preuzeto
iz Österreichische
Königheit in Wort
und Bild, Wien

Nepoznat:
Modra špilja
na Biševu,
1931. kao
replika iz
1890.

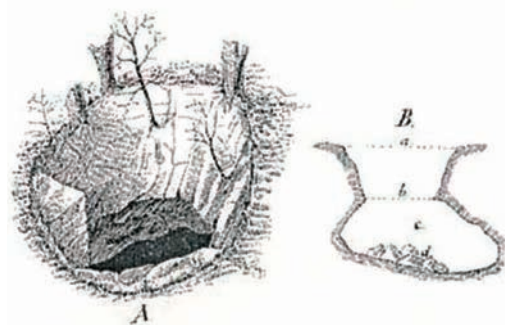
(K u n i č i ć, 1932, 28). S obzirom na to da je riječ o vrlo atraktivnom motivu, vjerojatno će se u budućnosti pronaći još poneki prikaz Modre špilje.

Mladi geolog **Dragutin Gorjanović-Kramberger** (1856. – 1926.) obrađivao je koncem 19. st., s kolegom Đurom Pilarom, geologiju Žumberačkog gorja i tu evidentirao mnoštvo kraških fenomena. Uočio je i opisao više špilja, jama, izvora i ponora (npr. Poganu jamu, ponor kod Pećna, špilju Židovske kuće i dr.). Za jamu Stričanicu izradio je i crtež. To je prvi likovni prikaz jedne jame u Hrvatskoj, a objavljena je 1894. (K r a m b e r g e r, 1894, 34). Gorjanović-Kramberger je u svojoj putnoj bilježnici izradio više skica vezanih uz podzemlje, npr. malu špilju s prirodnim mostom kod Orašja blizu Sv. Ivana Zeline; objavljena je 1899. (K r a m b e r g e r, 1899, 163), dok skica Đulinog ponora do sada nije objavljena.

Nepoznat: Dragutin Gorjanović Kramberger, oko 1900., preuzeto iz Prirode, 43/5, 139, Zagreb

Dragutin Gorjanović Kramberger: Julin ponor, 1890, Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb.

Dragutin Gorjanović Kramberger: Jama Stričanica u Žumberku, 1894., Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

Dragutin Gorjanović Kramberger: Špilja kod Orašja, Sv. Ivan Zelina, 1899., Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

Đulin ponor u Ogulinu inspirirao je i hrvatskog slikara **Otona Ivekovića** (1869. – 1939.). Iveković je poznat kao slikar povijesnih kompozicija, radio je i zidne slike te ilustracije za knjige. Često je slikao i pejzaže pa je tako 1895. nastao akvarel pod nazivom »*Klek i Ogulin*«. Zanimljivo je da je i on slikao Đulin ponor s istog mjesta kao i slikari prije njega (Jaschke, jedan anonimus, Quiquerez, Gorjanović-Kramberger, a poslije i Anderle). Slika lijepo prikazuje utjecanje rječice Dobre u Đulin ponor ispod staroga Frankopanskog grada u Ogulinu.

Oton Iveković

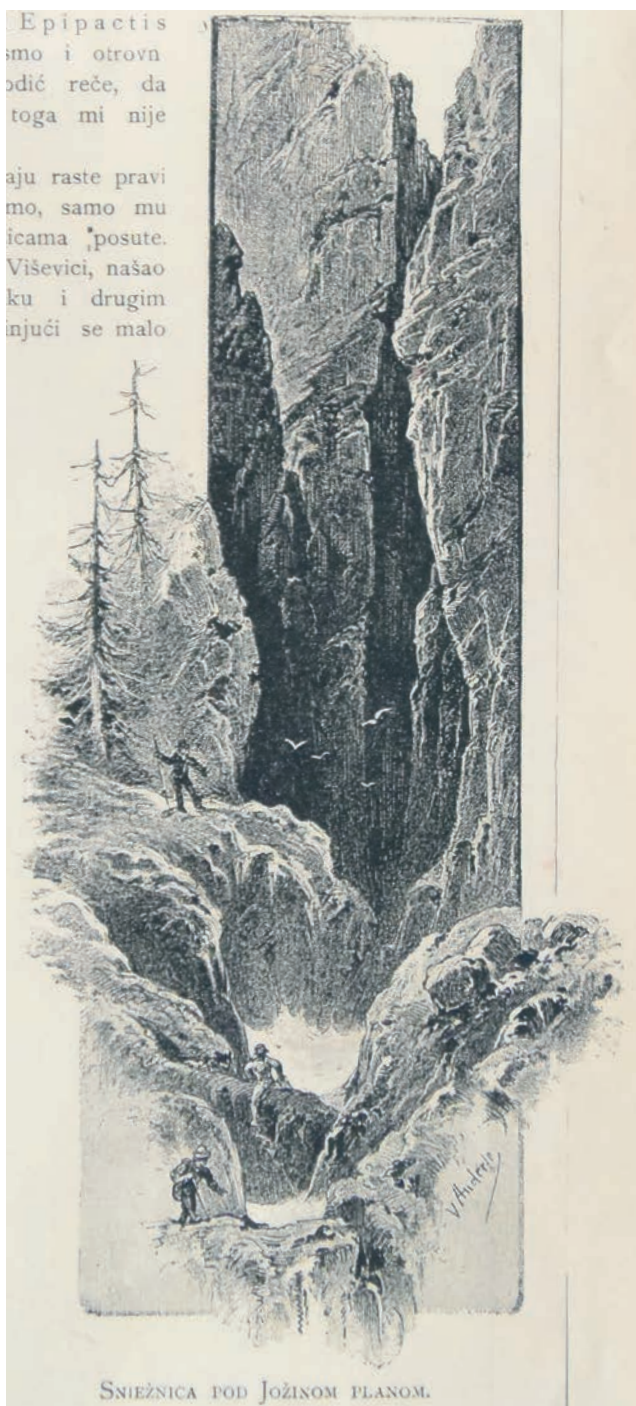
Oton Iveković: Klek i Ogulin, 1895., Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Nepoznat: Václav Lev Anderle

Češki slikar **Václav Lev Anderle** (1859. – 1944) bio je po struci šumar i cijeli život proveo po šumama Češke, Hrvatske i Njemačke. Uz šumarstvo je studirao i na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču pa je uz šumarsku struku dio vremena provodio slikajući motive iz prirode. U Hrvatskoj je boravio od 1888. do 1899. i upoznao je šume Hrvatskog primorja, Like i Gorskog kotara, koje su ga motivirale za slikanje. Surađivao je s mnogim tadašnjim novinama (*Vienac*, *Nada*, *Dom i svijet*) i u njima objavljivao svoje crteže. Speleolozima je, međutim, ipak najzanimljivija njegova suradnja s našim prirodoslovcem Dragutinom Hircom, jer je svojim crtežima ilustrirao njegove knjige.

Anderle je tri godine boravio u Gorskom kotaru

Václav Anderle: Snježnica pod Jožinom planom, 1898., GK, 19

Václav Anderle: Spilje kod Crnog
Luga 1, 1898., GK, 51

Václav Anderle: Spilje kod Crnog
Luga 2, 1898., GK, 51

Václav Anderle: Kupeško vrelo (Izvor Kupe), 1898.,
GK, 58

Václav Anderle: Ponor Gerovčice, 1898., GK, 145

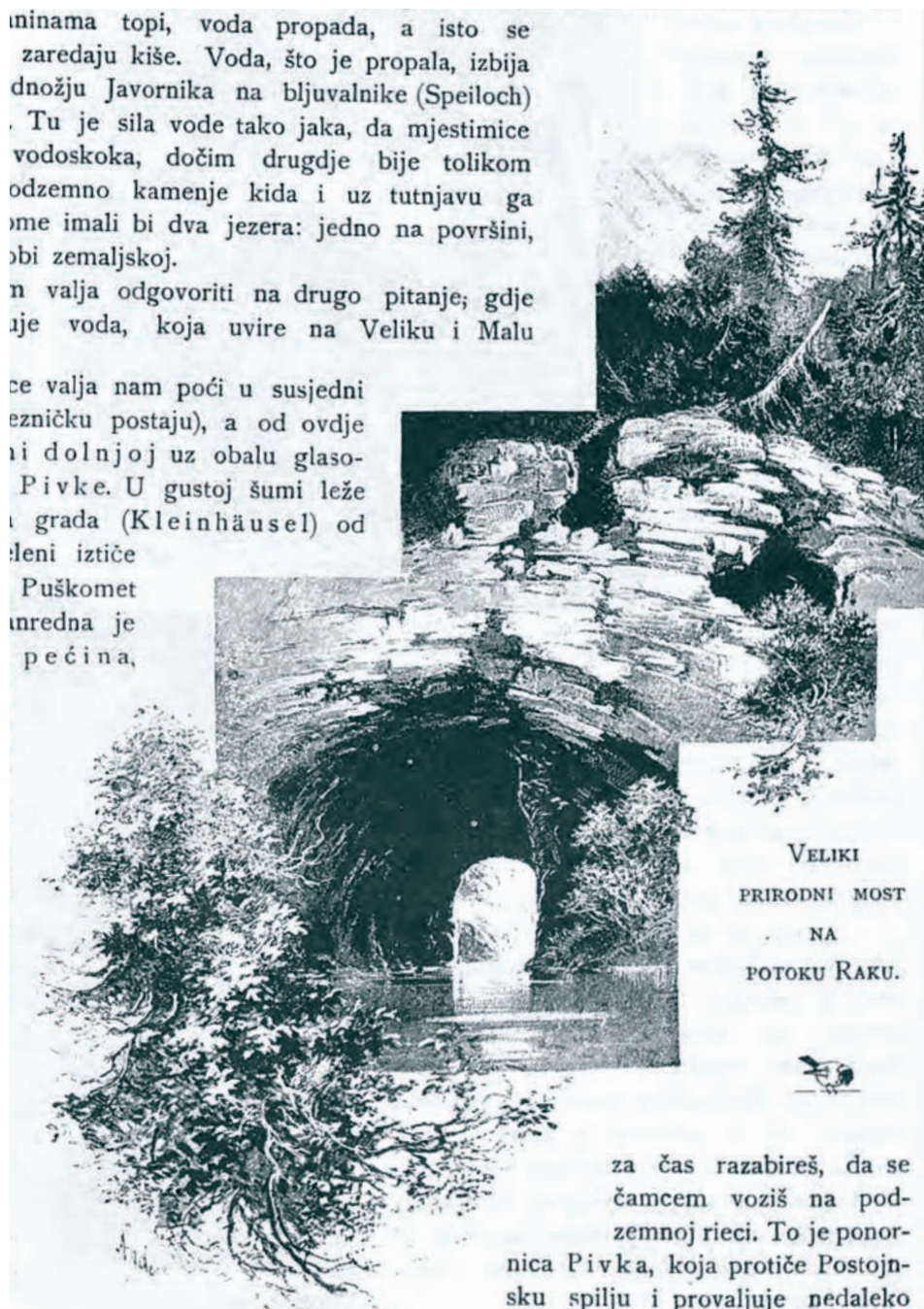
Václav Anderle: U Hajdovoj hiži,
1898., GK, 102

minama topi, voda propada, a isto se zaredaju kiše. Voda, što je propala, izbija dnožju Javornika na bljuvalnike (Speiloch). Tu je sila vode tako jaka, da mjestimice vodoskoka, dočim drugdje bije tolikom odzemno kamenje kida i uz tutnjavu ga me imali bi dva jezera: jedno na površini, obzirom zemaljskoj.

n valja odgovoriti na drugo pitanje; gdje je voda, koja uvire na Veliku i Malu

ce valja nam poći u susjedni ezničku postaju), a od ovdje dolnjoj uz obalu glaso-Pivke. U gustom šumi leže grada (Kleinhäusel) od leni iztiče

Puškomet unredna je pećina,

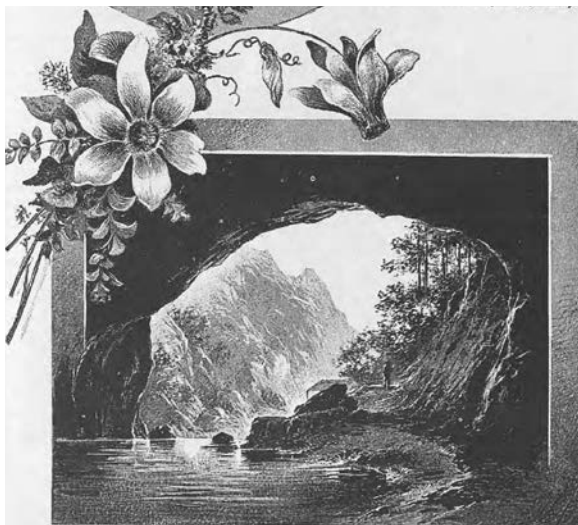

VELIKI
PRIRODNI MOST
NA
POTOKU RAKU.

za čas razabireš, da se čamcem voziš na podzemnoj rieci. To je ponornica Pivka, koja protiče Postojnsku spilju i provaljuje nedaleko

Václav Anderle: Planinska pečina, 1898., GK, 131

Václav Anderle: Izgled iz Planinske pečine, 1898., GK, 131

Václav Anderle: Ponor i prodor potoka Raka, 1898., GK, 136

Václav Anderle: Velika Karlovica, 1898., GK, 140

i dobro upoznao sve njegove tajne pa je Dragutinu Hircu, za njegovu knjigu »*Gorski kotar*« izradio brojne crteže. Neki od njih prikazuju ulaze u špilje i jame, a samo jedna podzemlje. Upravo taj crtež koji prikazuje ljude u podzemlju, u špilji Hajdovoj hiži blizu Delnica, posebno je zanimljiv, jer je pitanje je li uistinu izrađen u špilji, je li Anderle uopće bio u špilji i nije li crtež izradio na temelju pričanja ljudi koji su bili u špilji. Ako je i bio u špilji, to Dragutin Hirc nigdje nije naveo. U knjizi »*Gorski kotar*« Hirc je opisao svoj posjet Hajdovoj hiži u kolovozu 1884., kojom je prilikom spomenuo ljude s kojima je posjetio špilju, no Anderlea nije spomenuo, jer je taj došao u Hrvatsku tek 1888. Možda je Hirc posjetio Hajdovu hižu s Anderleom, desetak godine poslije, ali o tome nema podataka.

Spomenuti crtež prikazuje dio unutrašnjosti Hajdove hiže (sige) i način istraživanja špilje. Prikazano je kako su tadašnji »istraživači« bili obučeni, kako su osvjetljavali put bakljama i kako su se pridržavali za užice na strmim i opasnim mjestima. To je najstariji prikaz u Hrvatskoj ondašnje opreme i načina istraživanja špilja. Hirc je u »*Gorskom kotaru*« objavio šest speleoloških motiva iz Gorskog kotara (H i r c, 1898.)

Slike su preuzete iz knjige »*Gorski kotar*« (skr. GK); uz kraticu je navedena i stranica.

Hirc je u knjizi »*Gorski kotar*« pisao i o kraškim fenomenima u susjednoj Sloveniji, koju je posjetio i Anderle i tamo slikao prirodu. Među njima je u knjizi objavljeno pet motiva iz Planinske špilje, špilje potoka Raka i špilje Karlovice.

Slike su preuzete iz knjige »*Gorski kotar*«.

Početkom novog tisućljeća poklonio je speleolog Srećko Božičević Javnoj ustanovi Pećinaski park Grabavača u Perušiću crtež koji predstavlja postavljanje drvenih stuba u nekoj špilji. Zbog nezgode na računalu nestali su podaci o tom crtežu. U međuvremenu je Božičević umro, tako da sada nije poznato ni tko je i kada izradio crtež niti koju špilju predstavlja. Taj je crtež Javna ustanova upotrijebila i uz prigodan tekst postavila na jednoj od ploča na Poučnoj stazi za obilazak špilja po parku Grabovači. Budući da je riječ o crtežu sličnom ovdje prikazanima, pretpostavlja se da je nastao koncem 19. ili početkom 20. st.

Autor nepoznat:
Postavljanje stuba
u špilji, kraj 19.
st. ?, JU Pećinski
park Grabovača,
Perušić

20. stoljeće

Anderle je ilustrirao i Hirčevu knjigu »Lika i Plitvička jezera«, tiskanu u Zagrebu 1900. Tu je objavljen prikaz grada Tounja, koju je Anderle nacrtao prema Valvasorovoj slici iz 1689., zatim slika poniranja rječice Gacke kod Švice u ponor Perinku i poniranje rijeke Dobre u Đulin ponor (H i r c, 1900.).

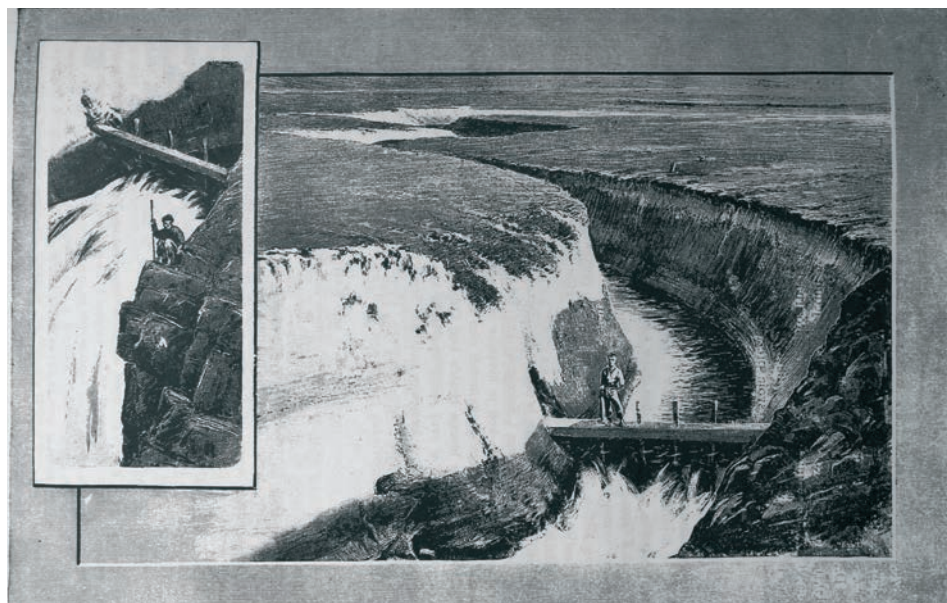
Slike su preuzete iz knjige »Lika i Plitvička jezera« (skr. LPJ).

U Hirčevom »Prirodnom zemljopisu« tiskane u Zagrebu 1905. već je objavljeno mnogo fotografija ali i nekoliko crteža prirode za koje tada još nije bilo fotografija. Tako je na str. 709. objavljen crtež poluotoka Baluna na Biševu na kojem se vidi ulaz u Modru špilju (H i r c, 1905.). U donjem desnom kutu slike nalazi se potpis umjetnika koji je izradio crtež, ali zbog nečitljivosti do sada nije otkriven njegov identitet.

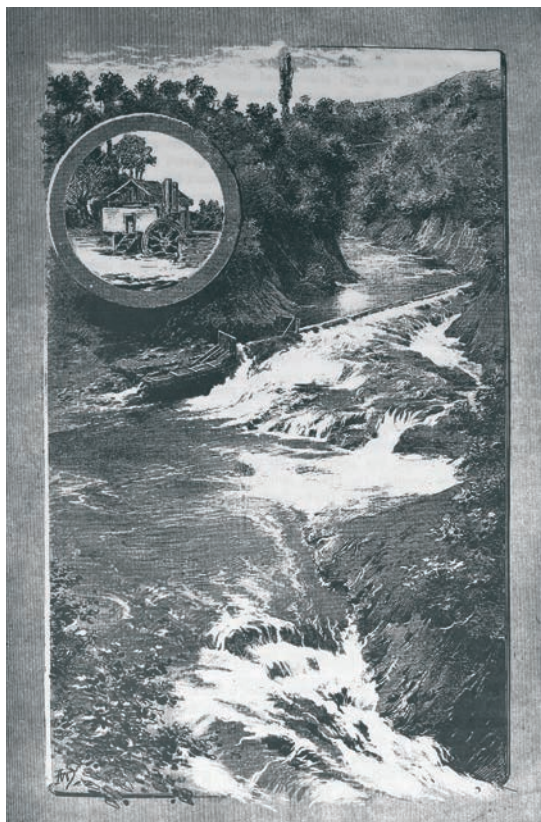
Slika je preuzeta iz knjige Hirčevog »Prirodnog zemljopisa Hrvatske«.

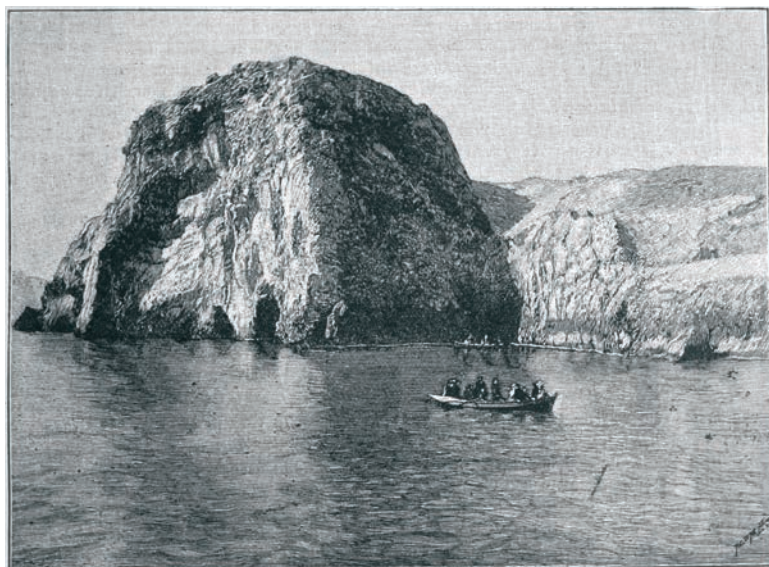
Václav Anderle: Tounj u XVII vijeku, 1900., LPJ, 6

Václav Anderle: Ponor Gacke kod Švice, 1900., LPJ, 95

Václav Anderle: Gjulin ponor, 1900., LPJ, 137

Autor
nepoznat:
Otok Biševo
kod Visa,
1905., PZH,
709

Juraj Plančić: Autoportret s paletom, 1926., Moderna galerija Zagreb

Juraj Plančić: Modra špilja (Biševska špilja), 1923., privatno vlasništvo

Od navedenih slikara koji su slikali Modru špilju dostupna nam je fotografija slike **Jurja Plančića** (1899. – 1930). Izradio ju je 1923. i svojevremeno je bila poklonjena književniku Petru Kuničiću u Splitu (G a m u l i n, 1953, 18), a od 1974. bila je u vlasništvu Zorke Bogdanović u Splitu (G r u p a a u t o r a. 1974, bb.). Dobra reprodukcija te slike u boji objavljena je u monografiji »Vis«, Zagreb, 1974., bez paginacije.

Poznati hrvatski slikar **Marijan Detoni** (1905. – 1981.), sudionik NOR-a (Narodno oslobodilačke borbe), izradio je neposredno nakon rata više prikaza s ratnom tematikom. Jedna od njih (grafika) predstavlja Titovu špilju na otoku Visu. Objavljena je na prvoj stranici monografije »Vis« (Zagreb, 1974.), iz koje je i preuzeta slika (Grupa autora, 1974.).

Marijan Detoni: Autoportret s paletom, 1926. – 1927, Moderna galerija Zagreb

Marijan Detoni: Titova špilja, 1974., preuzeto iz knjige »Vis«, 1

Jednu umjetničku sliku poklonio je 1986., sada već pokojni Srećko Božićević, svom kolegi, geologu Mladenu Garašiću. Riječ je o ulju na platnu, veličine 25 x 60 cm, naziva »Sige iz podzemlja«. Izradio ju je 1975. šumar, slikar i pjesnik Karlo Posavec (Varaždin, 1927.). Nije poznato kako je do te slike došao Srećko Božićević.

Godine 1994., još u tijeku Domo- vinskog rata, nastala je u gradiću Tounju grafika »Tounj, stari grad«, replika Valvasorova crteža iz 1689. Rađena je u stilu naive, ali vjerno prikazuje utvrdu Tounj i zazidani ulaz u špilju Tounjčicu. Autor je domaći, samouki slikar **Ivan Pavlović**. Njegov rad danas krase ured predsjednika općine Tounj u Tounju.

Međimurski agronom **Adrijan Horvat** (1960.), ujedno i planinar, samouki je slikar. Izradio je brojne slike planina (akvarela i ulja) koje je izlagao na samostalnim izložbama. Jednu je imao i u prostorijama Hrvatskog planinarskog saveza. Mnoge su od njih nadahnute planinama i stijenama, ali i stilom Salvadora Dalija, koji mu je, prema njegovim riječima,

Karlo Posavec: Sige iz podzemlja, 1975., privatno vlasništvo

Ivan Pavlović:
Tounj stari grad -
1689, 1994., ured
predsjednika općine
Tounj u Tounju

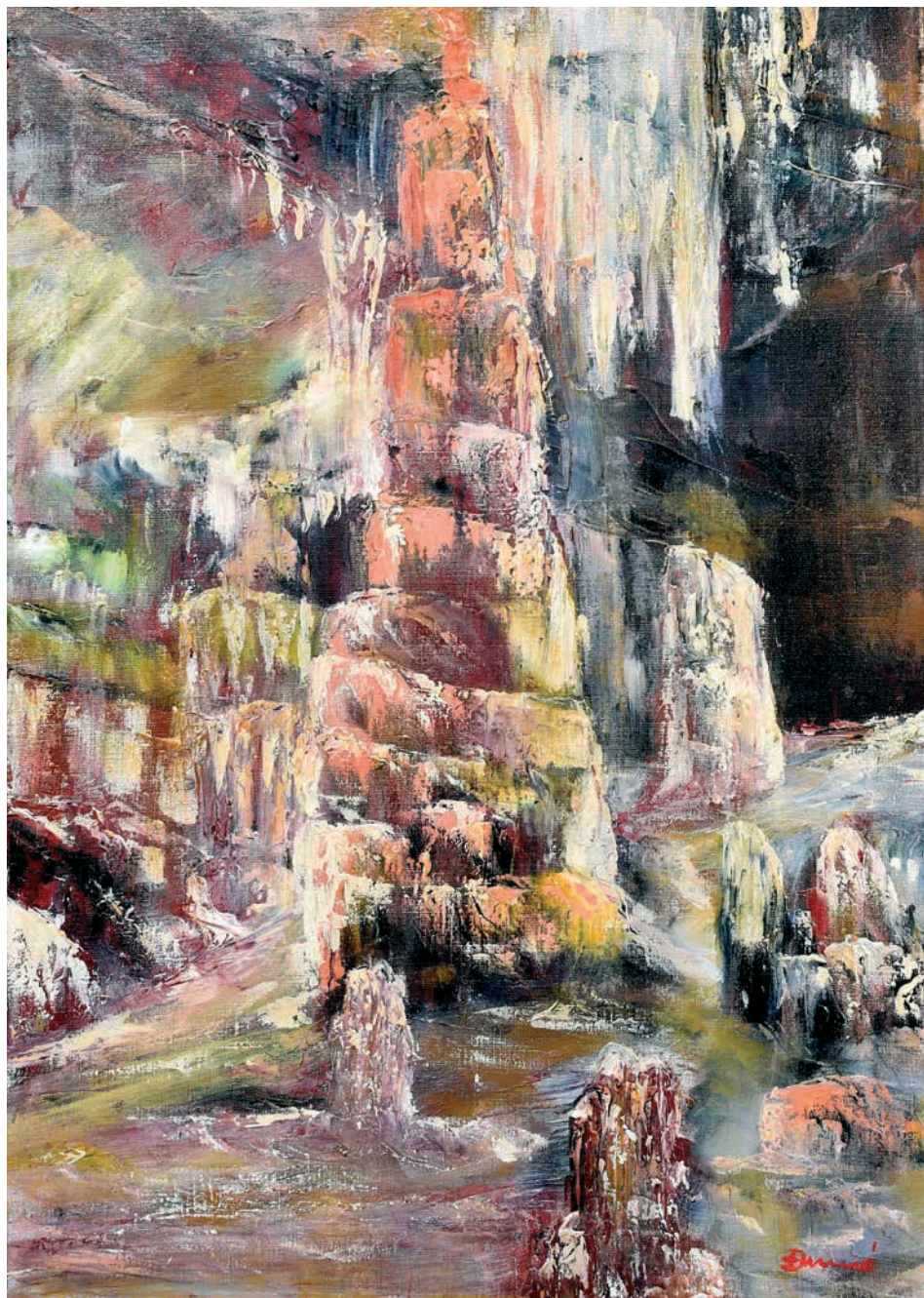
Adrijan Horvat: Sjećanje na Postojnsku špilju, 1997., privatno vlasništvo

bio uzor. Na slikama uz prirodu prikazuje i detalje ljudskog tijela naglašavajući povezanost ljudske duše s prirodom. Slikao je i realističke prikaze špilja kao što je »Sjećanje na Postojnsku špilju«. Riječ je o ulju na platnu veličine 60 x 90 cm, koja je inspirirana sigastim ukrasima u Postojnskoj špilji u koju je Horvat često zalazio jer je u Postojni služio vojsku. Tu je sliku u Čakovcu poklonio 1997. Vladi Božiću i još se nalazi u njegovu vlasništvu (B o ž i ć, 1997. 118).

Speleolog Tihomir Kovačević također je svojem prijatelju speleologu Mladenu Garašiću poklonio 2001. za njegov 50-i rođendan sliku »Cerovačke špilje« slikara Mikija Đurića. Slika je ulje na platnu 50 x 60 cm, izrađena 2000. godine.

U današnje vrijeme nastaju brojni likovni radovi s motivima iz špilja, naročito na speleološkim logorima u organizaciji »Dinarida« – Društva za istraživanje i snimanje krških fenomena iz Zagreba, kada su članovi gosti logora. No, o tim radovima bit će riječi jednom drugom prilikom.

Vjerujemo da u Hrvatskoj ima još umjetničkih radova vezanih za podzemlje iz prošlih razdoblja te da će se ovaj popis umjetničkih djela nadopuniti.

Miki Đurić: Cerovačke špilje, 2000., privatno vlasništvo

Literatura

1. Vlado Božić, 1985: Sto godina Modre špilje na Biševu. Naše planine, Zagreb, br. 3-4, str. 64-67
2. Vlado Božić, 1985: Najstariji slikovni prikazi hrvatskih speleoloških objekata. Speleolog, Zagreb, god. 30-31, za 1982. – 1983, str. 42-49
3. Vlado Božić, 1991: Najstariji slikovni prikaz unutrašnjosti jedne špilje u Hrvatskoj. Hrvatski planinar, Zagreb, br. 9-10, str. 220-221
4. Vlado Božić, 1995: Cave entrances shown in the original sketches of Valvasor. Acta Carsologica, Ljubljana, sv. XXIV, str. 123-131
5. Vlado Božić, 2003: Speleologija u Hrvatskoj. Speleološki priručnik, Zagreb, str. 118
6. Vlado Božić, 2015: Speleološki motivi na slikama Franza Jaschkea s početka 19. st. u fundusu Moderne galerije u Zagrebu. Speleolog, Zagreb, god. 62, za 2014., str. 99-101
7. Grga Gamulin, 1953: Juraj Plančić, život i djelo. Zagreb, str. 1-118
8. Grupa autora, 1974: VIS, Zagreb, nema paginacije.
9. Grupa autora, 2000: Ogulin, povijesna i kulturna baština, Ogulin, str. 1-309
10. Dragutin Gorjanović-Kramberger, 1894: Geologija Samoborske i Žumberačke gore. Rad JAZU, Zagreb, 120, str. 1-82
11. Dragutin Gorjanović-Kramberger, 1899: Krš zagrebačke gore. Hrvatski planinar, Zagreb, br. 11, str. 161-164
12. Dragutin Hirc, 1898: Gorski kotar. Zagreb, str. 1 – 175 i reprint 1996., Rijeka
13. Dragutin Hirc, 1900: Lika i Plitvička jezera, Zagreb, str. 1-163 i reprint 1996., Rijeka
14. Dragutin Hirc, 1905: Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb, str. 1-721
15. Vjekoslav Klaić, 1878: Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb, str. 1-400
16. Milan Kruhek, 1995: Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb, 1-404
17. Petar Kuničić, 1932: Biševska Modra špilja – vodič po Viškom arhipelagu. Dubrovnik, str. 1-60
18. Biserka Rauter Plančić, 2004: Juraj Plančić, Zagreb
19. Zavičajni klub Ogulinaca, 1987: Đulin ponor u Ogulinu, Ogulin, str. 2 i naslovnica
20. Nepoznat autor: Václav Lev Anderle, http://cro-eu.com/galerija-fotografija/albums/userpics/10001/2-Vaclav_Leo_Anderle.gif 6. lipnja 2010.

Abstract

The underground as a painting theme in Croatia

A contribution to the research of Landscape Painting from the 17th to 21st century

There aren't many artistic images in Croatia related to the underground, but it is still possible to follow this motif from the 17th century onwards. Some works were done as illustrations for books, and some are self-contained works of art. Till the end of the 20th century, the foreign authors prevailed over Croatian. The oldest portraits, dated in 1689, were designed to illustrate Ivan Vajkard Valvasor's book »Die Ehre des Hertzogthums Crain«. It includes two motifs from Croatia and eight from Slovenia.

The originals are kept in Croatia. The painting »Schloss Ogulin« was reproduced in Croatia many times, but the location of the original is yet unknown. Austrian painter Franz Jaschke painted 37 watercolours and gouaches, from Croatia in 1807 and from Slovenia in 1814, all kept in Croatia. At the beginning of the 19th century an anonymous painter made the Dobra river-sinkhole motif in Ogulin, very similar to the Franz's Jaschke watercolour. For Vjekoslav Klaić's book »Natural geography of Croatia« (Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb, 1878) the Croatian painter Ferdinand Quiquerez made several graphics illustrating cave entrances. Austrian painter Eugen von Ransonnet discovered in 1884 Blue cave on island Biševo (Modra špilja) and wrote about its beauty, and created in 1890 and in 1894 artistic paintings in oil. The first published image of the Blue cave on Biševo was in 1886 by journalist J. J. Kircher in Vienna. Geologist Dragutin Gorjanović-Kramberger illustrated his own articles and published in 1894 a picture of a pit and 1899 a cave. The Croatian painter Oton Iveković created in 1895 a watercolor of Klek mountain and of the Dobra river sinkhole in Ogulin. The Czech forrester and academic painter Václav Anderle made during his stay in Croatia from 1888 to 1899 numerous graphics of cave's entrances and, presumably through description of others, the interior of the Hajdova hiža cave. All of these are graphics, motifs from Gorski kotar (1898) and Lika (1900) and from Slovenia (1898).

An unknown painter made a graphic of Blue cave on Biševo for the book by Dragutin Hirc in 1905. Unfortunately, for the graphic representing the stairs in a cave, neither the author nor the year of creation are known. Croatian painter Juraj Plančić produced in 1923 oil on canvas presenting the interior of the Blue cave and a self-skilled painter Ivan Pavlović replicated Valvasor's graphics the town of Tounj, in the naive style. Immediately after the World War II, the painter Marijan Detoni made a graphic of the Tito's cave on the island of Vis. Srećko Božičević donated to the speleologist Mladen Garašić the image of »Flowstones from the Underground« by the painter Karlo Posavac and Tihomir Kovačević, for the 50th birthday a picture »Cerovačke caves« by Miki Đurić. An agronomist from Medimurje, Adrijan Horvat made in 1997 oil on canvas »Remembering Postojna Cave«.

ISBN 978-953-6914-63-0

9 789536 914630